

هستی ارادی

(کتاب دوم: دانش هستی‌های ارادی)

هادی موسوی و سید حمیدرضا حسنی

www.ketab.ir

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

تابستان ۱۴۰۰

موسوی، هادی، ۱۳۶۰-

هستی ارادی (کتاب دوم: دانش هستی‌های ارادی) / هادی موسوی و سیدحمیدرضا حسینی؛ ویراستار سیدعدنان اسلامی اردکانی - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۴۰۰.

ده: ۳۱۰ ص. ۲۱/۵ × ۱۴/۵ س.م. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۵۶۶: فلسفه علوم انسانی: ۲۸)

ISBN: 978-600-298-341-1

بها: ۵۴۰۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه. ص. [۳۰۱] - ۳۰۶.

نمایه.

۱. علوم انسانی -- فلسفه. ۲. Humanities -- Philosophy. ۳. فلسفه اسلامی. ۴. Islamic philosophy.

۵. انسان‌شناسی فلسفی. ۶. Philosophical anthropology. ۷. فلسفه و علوم اجتماعی. ۸. Philosophy and

social sciences. ۹. کنش اجتماعی. ۱۰. Social action. الف. حسینی، سیدحمیدرضا، ۱۳۴۶. ب. پژوهشگاه حوزه و

دانشگاه. ج. عنوان.

۳۰۰/۹۲۲

H۶۱

۷۵۱۶۷۱۱

شماره کتابشناسی ملی

هستی ارادی (کتاب دوم: دانش هستی‌های ارادی)

مؤلفان: هادی موسوی (استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)، سیدحمیدرضا حسینی (دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

ویراستار: سیدعدنان اسلامی اردکانی

صفحه‌آرایی: تحریر اندیشه

چاپ اول: تابستان ۱۴۰۰

تعداد: ۳۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبحان

قیمت: ۵۴۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۱۰۰ (انتشارات)

۳۷۱۸۵-۳۱۵۱. ص.پ. ۳۲۸۰۳۰۹۰، نامبر: ۳۲۱۱۱۳۰۰

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

info@rihu.ac.ir

www.rihu.ac.ir

فروشگاه اینترنتی: http://rihu.ac.ir/fa/book

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و هدایت پدیده‌های انسانی در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی، فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی این گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلامی در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به‌عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی «ره»، بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری «دفتر همکاری حوزه و دانشگاه» را در سال ۱۳۶۱ فراهم کرد و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت استادان حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده

حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جامعه علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار بیش از ۵۶۰ عنوان کتاب و شش نشریه علمی اشاره کرد.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند. این اثر گامی نوین در راستای شناسایی مؤلفه‌های مورد نیاز برای رسیدن به یک دانش اجتماعی اصیل محسوب می‌شود.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلفان محترم اثر، دکتر هادی موسوی و دکتر سید حمیدرضا حسنی و نیز از ناظر محترم، استاد گرامی حجت‌الاسلام والمسلمین حسن آقائیزی سپاسگزاری کند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
۴	علوم انسانی به مثابه علوم اجتماعی.....
۴	علوم انسانی به مثابه علوم تاریخی.....
۷	علوم انسانی به مثابه علوم روحی.....
۹	علوم انسانی به مثابه علوم اخلاقی (Moral Sciences).....
۱۱	علوم انسانی به مثابه علوم اخلاقی نزد حکیمان مسلمان.....
۱۴	علوم انسانی به مثابه فلسفه خلقی (Moral Philosophy).....
۱۷	علوم انسانی به مثابه حکمت عملی (Practical Wisdom).....
۲۶	نگاهی به کتاب.....

جستار اول: کنش‌شناسی ارادی

فصل اول: چیستی فلسفه کنش

۳۸	نگاهی کوتاه به ماهیت‌شناسی کنش در فلسفه کنش تحلیلی.....
۳۹	ماهیت‌شناسی کنش در فلسفه کنش دانلد دیویدسن.....
۴۶	ماهیت‌شناسی کنش در فلسفه کنش جان سرل.....

فصل دوم: تکوین کنش

۵۲	۱. تکوین کنش سینیوی.....
۵۳	فرایند تصمیم‌سازی در فلسفه کنش سینیوی.....

۵۶	۲. تبیین علیتی کنش انسانی از دیدگاه ابن مسکویه.....
۵۹	۳. تکوین کنش صدرایی.....
۵۹	انسان به مثابه کنشگر.....
۶۱	فرایند تکوین کنش در فلسفه کنش صدرایی.....
۶۱	۱. حصول دیدگاه‌های کلی در عقل نظری.....
۶۱	۲. تصرف عقل عملی در ادراکات کلی با کمک قوه متصرفه.....
۶۴	۳. برانگیخته شدن قوای شوقیه.....
۶۵	۴. پیدایش اراده (به مثابه امری عقلی) بعد از آگاهی.....
۶۷	۵. تحقق فیزیکی کنش.....
۶۷	۴. تکوین کنش در دیدگاه علامه طباطبائی.....
۶۷	چیستی اراده و مبادی تکوین فعل ارادی از دیدگاه علامه طباطبائی.....
۶۸	مؤلفه‌های تکوین اراده از دیدگاه علامه طباطبائی.....
۷۰	نظریه اعتباریات به مثابه نظریه کنشگری ذهن آزاد.....

فصل سوم: از «کنشگری هویت انسانی» تا «هویت سازی کنش انسانی»

۷۴	ثبات هویت انسان در انسان کنش شناسی دیلتای.....
۷۵	رابطه دوسویه هویت انسان و کنش انسانی در انسان کنش شناسی صدرایی.....
۷۸	کنش به مثابه هویت ساز کنشگر.....

فصل چهارم: چیستی کنش ارادی

۸۱	مقدمه.....
۸۳	۱. قوای کنش گر انسان.....
۸۲	عقل نظری.....
۸۲	عقل عملی.....
۸۴	عقل داوری.....
۸۵	۲. تعاملات عقل عملی و عقل نظری در تولید کنش ارادی.....
۸۵	الف) تعاون.....
۸۶	ب) تقارن.....
۸۸	ج) تمایز.....
۸۹	۳. نقش گونه‌های عقل عملی در تعیین بخشی اراده.....

۸۹	عقل عملی شناختاری
۹۰	عقل عملی تدبیری
۹۰	عقل عملی دینامیکی
۹۲	عقل عملی اخلاقی
۹۳	۴. مقوله‌ها به مثابه تعیین بخش‌های اراده
۹۵	اقسام مقولات
۹۵	مقوله‌های عقل نظری
۹۸	مقوله‌های عقل عملی
۹۸	چیستی کارکرد مقولات عقل عملی
۱۰۱	تناظر بین مقولات عقل نظری و عقل عملی
۱۰۳	۵. اعتباریات به مثابه مقولات عقل عملی
۱۰۷	مناسبات بین اعتباریات و مقولات عقل عملی در دیدگاه علامه طباطبائی
۱۱۱	مراد از ظرف بودن قوه واهمه برای اعتباریات
۱۱۳	۶. اعتباریات به مثابه تصاویر مقولات عقل عملی
۱۱۴	تفاوت عقل عملی و ذهن عملی
۱۱۸	۷. سامانه تعیین بخش قوه اراده در کنش‌های ارادی
۱۱۸	الف) فرایندشناسی کارکرد «عقل عملی» در صدور کنش ارادی (= پشاکتیار)
۱۱۹	ب) فرایندشناسی عملکرد قوه اختیار (= پشاکتیار)
۱۲۰	چیستی اختیار
۱۲۲	ملاک امکان وقوعی چیستی اختیار
۱۲۴	فرایند کارکرد قوه اختیار
۱۲۶	قود اختیار به مثابه خاستگاه اراده
۱۳۱	موقعیت نخست، فرض نبود عامل‌های ترجیح
۱۳۲	موقعیت دوم، فرض تساوی عامل‌های ترجیح
۱۳۲	موقعیت سوم، فرض تفاضل عامل‌های ترجیح
۱۳۲	ج) فرایندشناسی تعیین اراده
۱۳۳	چیستی اراده
۱۳۵	به سوی تعیین آرمانی اراده
۱۳۷	۸. اعتبارات به مثابه لایه‌های کنش ساز
۱۴۱	۹. تعریف کنش ارادی